

RENDRHAGYÓ IRODALOMÓRA

**A HIMNUSZTÓL
AZ EMBER TRAGÉDIÁJÁIG**

Dr. Striker Sándor, PhD

habilitált egyetemi docens

A MAGYAR KULTÚRA NAPJA

Kiskőrös, 2019. január 22.

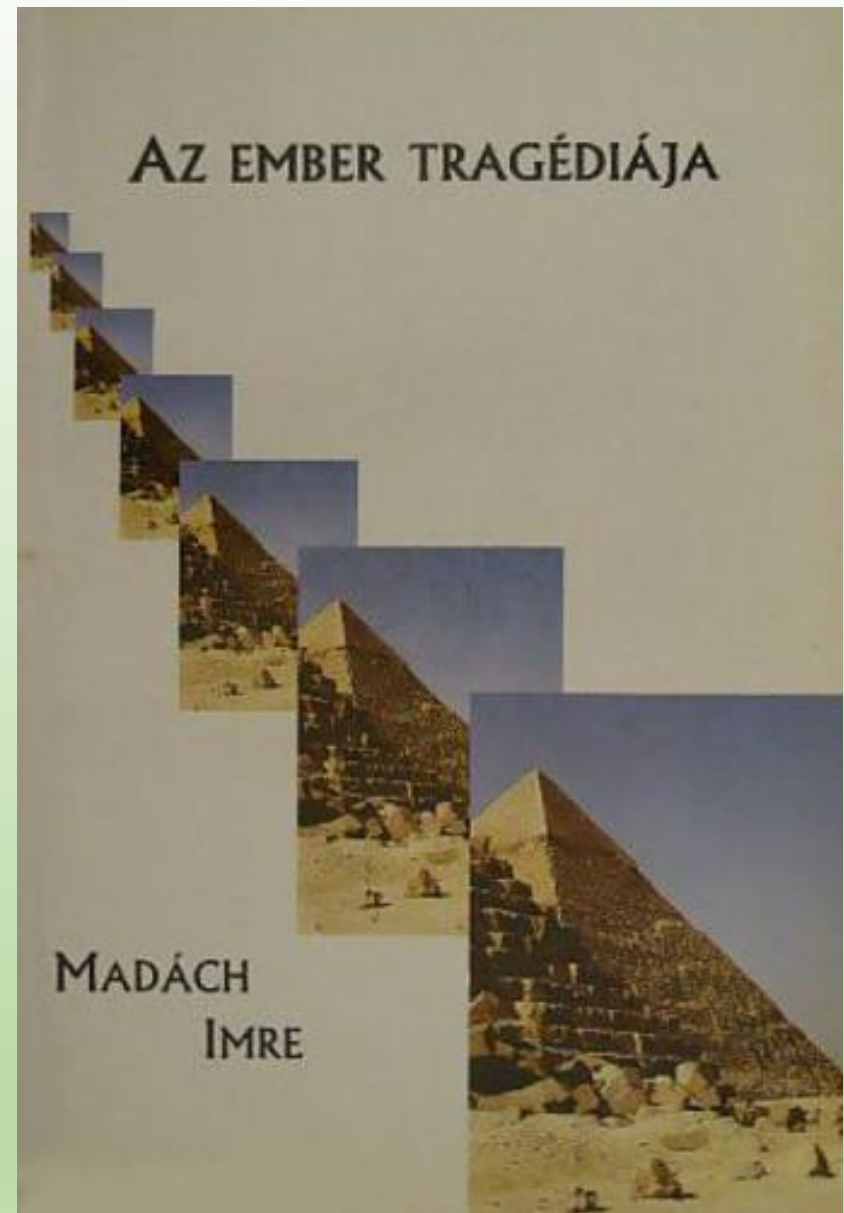
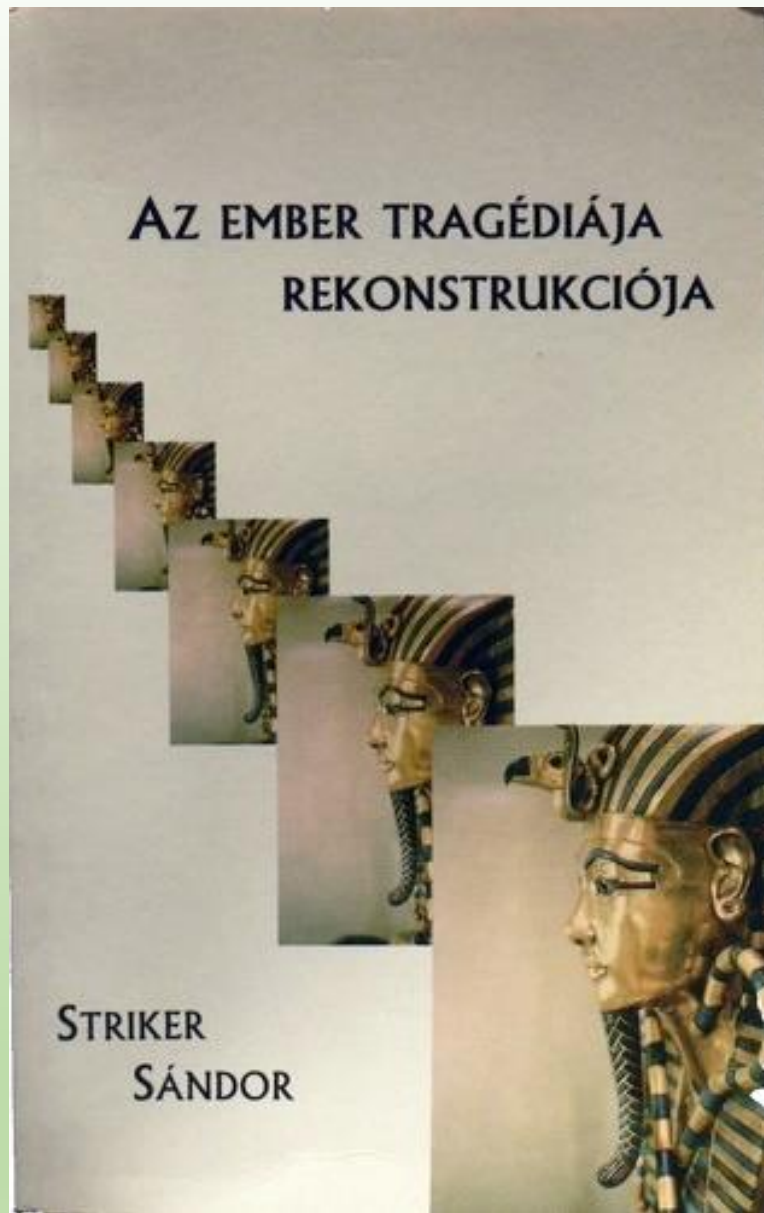
Személyes bemutatkozás

Tanítási gyakorlat:

- általános iskolai alsós tanítás
- középiskolai magyar nyelv és irodalom tanítás
- főiskolai, majd egyetemi oktatás
- felnőttoktatás, tréningek

Madách-foglalatosságok:

- a Tragédia részleteinek előadása a gimnáziumi osztályban
- egyetemi szakdolgozat: [Lucifer – a tagadás szelleme](#), magyar szakon
- egyetemi szakdolgozat: *Madách a komparatív filozófia tükrében*, filozófia szakon
- doktori disszertáció: *Az erkölcsi elv – költészet és eszme Az ember tragédiájában*
- könyv: *Az ember tragédiája rekonstrukciója I-II.*
- tanulmányok, cikkek és előadás-kritikák Az ember tragédiájáról

Kiskőrös, 2019. január 22.
Striker Sándor

A rendhagyó irodalomóra célja:

- kiegészítő jellegű felkészítés
az érettségire

Módszerei:

- előadás ppt-vel, amit utána *feltöltök*
- *kérdéseket* bármikor fel lehet tenni

Vázlat

1. Bevezető – a Tragédia szakirodalma
2. A kiindulópont: önmaga Madách
 - 2.1 Tanulmányai, olvasmányai, könyvtára, felkészültsége
 - 2.2 A Művészeti értekezés (19 évesen)
3. A terv megvalósítása – a Tragédia vezérfonala
 - 3.1 Az elvi-filozófiai mag: az erkölcsi elv
 - 3.2 A dramaturgiai megvalósítás: a küzdelem a jogcímekért
4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa
 - 4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai
 - 4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál
5. A Tragédia társadalom- és emberképe
 - 5.1 Madách véleménye a társadalomról
 - 5.2 A Tragédia kettős emberképe – Ádám és Éva
6. A Himnusz és a Tragédia
7. Összefoglalás

1. Bevezető – a Tragédia szakirodalma

A Tragédia beharangozása a megjelenés előtt:

„Közlemény

(A *Kisfaludy-társaság pártfogóinak felvilágosításaul*)
megemlítjük, hogy a Fábián Gábor által fordított 'Cicero összes levelei' czimü munka, bár a Kisfaludy-társaság adta ki, a társaság pártolóinak nem fog megküldetni. Ez évben könyvilletmény fejében kapni fogják a pártfogók, a már megjelent füzeteken kívül, **'Az ember tragoediája'** czimű, ismeretlen szerzőtől irt jeles művet egy kötetben, s Eliot 'Bede Ádám' czimű kitűnő regényének folytatását.”

Vasárnapi Újság, 1861.december 1.

1. Bevezető – a Tragédia szakirodalma

Fogadtatás (recepció) - nagyon gyorsan nagy siker

- 1861 Bérczy Károly költő, Puskin: Anyeginjének műfordítója még **a nyomdában** elolvasta az első kefelevonatot, így már a dráma kinyomtatása előtt két hónappal gratulált Madáchnak.

1862. január 12. körül **kijön a nyomdából**, a Kisfaludy Társaság pártoló tagjai a tagdíj fejében illetménykötettként kapják

- 1862. január 26. A Pester Lloydban megjelenik Dux Adolf **német nyelvű ismertetése** a Tragédiáról és a 3. szín szemelvényes fordítása.

-1862. január 30. A **Kisfaludy Társaság tagjává választják.**

- 1862: Szász Károly, Erdélyi János és Zilahy Károly még az **első kiadás évében** írtak a Tragédiáról

1. Bevezető – a Tragédia szakirodalma

- A magyar irodalomban megszületett alkotások közül

Az ember tragédiáját elemző szakirodalom a legnagyobb, melyben „mindenki igyekezett letenni a maga obulusát”.

(Kántor Lajos: Száz éves harc „Az ember tragédiájá”-ért, Bp.1966)

- Az internetes keresés mellett javaslom használni

a **Madách Irodalmi Társaság** [szakirodalom-gyűjteményét](#) és [saját kiadványait](#), melyek online olvashatók (nagyreszt)

- Megjegyzés: mai napi állapotában a Wikipédia pontatlanságot is tartalmaz Madách Imréről, óvatosan kezelendő

1. Bevezető – a Tragédia szakirodalma

„Soha senkiről annyi látszólag egybehangzó,
lényegében azonban ellentmondó, vagy fordítva,
látszólag ellentmondó és lényegében egybehangzó
állítás és értékítélet nem hangzott el, mint Madách Imréről.”

(András László: A Madách-rejtély, Bp.1983.)

- néhány vitapont:

dráma vagy sem, optimista vagy pesszimista, istentelen vagy
Istenhez térő, haladás-ellenességet vagy nemzeti haladást képviselő,
stb.

2. A kiindulópont: önmaga Madách

2.1 Tanulmányai, olvasmányai, könyvtára, felkészültsége

- a pesti egyetemet végezte el, bölcseletet, majd jogot tanult

„Én Doctrinából 22ik eminens Phisicából 7ik eminens Históriából 5ik Eminens Metaphisicából 2ik eminens, Hungaricából eminens. Ha össze számoltatik, nehánnyal előbbre vagyok, mint tavaly. Balassa a Metaphysicából 3al utánam van Lónyay 14el.”

„Én Lónyaynak 's ő nekem minég ad olvasni könyveket, 's a közönséges Német újságot.”

(Madách Imre levele édesanyjának, 1839. július ? M.I. Össz., 911.old.)

„Tegnapelőtt tettem épen Exament a Policia, Oeconomia és Financziából, igen jó sikerrel; a roppant pecsétetes levél is már kezemben van.”

(Madách Imre levele édesanyjának, 1841. Oc 25 M.I. Össz., 914.old.)

2. A kiindulópont: önmaga Madách

2.1 Tanulmányai, olvasmányai, **könyvtára, felkészültsége**

- örökölte nyitott gondolkodású családja könyvtárát
- nagyapja, Madách Sándor a Martinovics-összeesküvés vádlottjainak egyik védőügyvédje, megyei főügyész volt, jelentős könyvtárat gyűjtött
- Madách megtanult németül, latinul, franciául, angolul és szlovákul, olvasott ógörög nyelven – tehát tudta használni a soknyelvű könyvtárat
- mintegy 1200 könyvet örökölt, amihez körülbelül még 200-at vásárolt, ebből 1084 maradt meg
- „Nagyon valószínűnek látszik, hogy e könyvösszeírás Madách fogsága (1852-53) alatt készült...mert szokásos az elfogottak vagyonát összeírni”
(*Szücsi József: Madách könyvtára. Magyar Könyvszemle 1915/23*)

2. A kiindulópont: önmaga Madách

2.1 Tanulmányai, olvasmányai, könyvtára, felkészültsége

- „...az 1084 könyvből magyar nyelvű volt 118, német 741, francia 115, német-francia 2, latin 69, latin-német 38, latin-francia 1 kötet, a magyar irodalmat képviselte 61, a németet 357, a franciát 86, az angolt 106, a latint 64, a görögöt 12, az arabot 18, egyebet 12 kötet s volt 150 történelmi, 54 politikai, 42 theologiai, 23 filozófiai, 17 természettudományi, 26 egyéb tudományos munka és 61 szabadkőműves irat.”

(Sziücsi József: Madách könyvtára. Magyar Könyvszemle 1915/23)

- Madách Imre nagyon sokat olvasott, s **olvasmányai hozzájárultak a Tragédia gondolati komplexitásához és színességéhez**

2. A kiindulópont: önmaga Madách

2.2 A Művészeti értekezés *(19 évesen írta)*

- „nem csekély meglepetéssel látjuk, hogy a 19 éves ifjúban egy kész széptani gondolkozóval, mondhatni bölcselővel állunk szemben.” *(Palágyi Menyhért: Madách Imre élete és költészete. Bp. 1900)*
- pályázatra adta be, nem nyert
- A Művészeti értekezés a **Tragédia elméleti megalapozása**

2. A kiindulópont: önmaga Madách

2.2 A Művészeti értekezés

Mi költészet és mi a dráma a fiatal **Madách szerint?**

„A' költészet az élet magasb világosításu képének nevezhető.”

„Ha a' költészet az, minek lenni állító: **fénypontjára akkor a' drámai költészetben hágot.**”

2. A kiindulópont: önmaga Madách

2.2 A Művészeti értekezés

Miért **magasabb szintű a dráma** Madách szerint?

mert „több kebelben is lel viszhangra”,

azaz míg a költészet csak néhány tudóst gyönyörködtet

„magányos elvonultságában, addig a' drámát, — mint hajdan

Hellás' népeinél, **a' nemzet színe előtt adatván elő**, a' nép fogadja

kebelében, 's a' nép vérebe megy által az általa dicsőített eszme.”

3. A terv megvalósítása – a Tragédia vezérfonala

3.1 Az elvi-filozófiai mag: **az erkölcsi elv**

3.2 A dramaturgiai megvalósítás: a küzdelem a jogcímekért

Madách szerint a **dráma hajtóereje az erkölcsi elv:**

„Fölséges hivatás népszerűvé tenni az erőszak 's hanyagság által el nyomott elveket, kivált ha van nép melly azokat rokon lelkébe fogadja”

3. A terv megvalósítása – a Tragédia vezérfonala

3.1 Az elvi-filozófiai mag: az erkölcsi elv

3.2 A dramaturgiai megvalósítás: a küzdelem a jogcímekért

„Jogcímének kell tehát lenni a főszemélynek, melyre támaszkodhatik”

„a dráma és regény közti különbségek egyike, hogy a regény e motivációval foglalkozik leginkább, míg a színmű a küzdelmet foglalja magában...”

3. A terv megvalósítása – a Tragédia vezérfonala

3.1 Az elvi-filozófiai mag: az erkölcsi elv

3.2 A dramaturgiai megvalósítás: a küzdelem a jogcímekért

Hogyan működik ez a Tragédiában?

Az erkölcsi elv: az ember-Ádám az Úrral kíván vetekedni a történelmi színekben mindig egy-egy „jogcíme” nevében.

E **jogcímek**, színről-színre a következők:

**nagyság, köz, kéj, hit és szeretet, tudomány,
egyenlőség, szabad verseny, ráció és az ember tulajdon
szellemi lényege**

3. A terv megvalósítása – a Tragédia vezérfonala

3.1 Az elvi-filozófiai mag: az erkölcsi elv

3.2 A dramaturgiai megvalósítás: a küzdelem a jogcímekért

„Jogcímének kell tehát lenni a főszemélynek, melyre támaszkodhatik”

Ám a Tragédiában minden színben elbuktatja emberi
„gyarlósága, mely a szentnek képviselésére oly elégtelen.” – miként ezt szűk húsz évvel korábban Madách megfogalmazta (!)

3. A terv megvalósítása – a Tragédia vezérfonala

3.1 Az elvi-filozófiai mag: az erkölcsi elv

3.2 A dramaturgiai megvalósítás: a küzdelem a jogcímekért

Az ember-Ádám képtelen a „szentnek képviselésére”.

Ebben Immanuel Kant német filozófus eszméje lelhető fel:

„Az erkölcsi törvény ugyanis a legtökéletesebb lény akaratára nézve a szentség törvénye”

(Immánuel Kant: A gyakorlati ész kritikája)

A Tragédia eszmei fő vonala ezek szerint Kant filozófiáját képviseli - alátámasztható ez?

Kis kitérővel a Tragédia szöveg-történetére.

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

- Madách Imre 1859. februárja – 1860. márciusa között írta meg

Az ember tragédiáját.

- bő egy évig, 1861. nyaráig pihentette, majd egy költő barátja, Jámbor Pál (Hiador) segítségével eljuttatta a kéziratot Arany Jánoshoz.

Arany János előbb félretette, majd **1861. őszén** kézbe véve nagyra értékelte, és levélben némi **stilizálást** javasolt Madáchnak a kiadásához.

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

- Madách Imre nagyon örült, hogy végre megjelenhet drámája (korábbi, dráma-pályázatra küldött művét elutasították). Postafordultával utána küldte a Csák Máté drámáját is – a Tragédia stilizálási kérésére nem is reagálva.
- Válaszlevelében Arany János félretette a Csák Mátét, és a Tragédia kiadását szorgalmazza, „miután **fel vagyok hatalmazva, mi jőjön azon 60 íves vállalatba, mely a pártoló tagoknak ígértetett**” – és küldi soronkénti változtatási javaslatait a Tragédia első hét (!) színéhez.
- Madách Imre bevallja válaszában, hogy **nincs másik példánya, és nem tudja annyira a szöveget fejből, hogy pótolni-javítani tudná.**
(másfél éve írta meg!)

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

- Arany János valamivel több, 1000 sorban javított a Tragédia mintegy 4140 sorából – kitűnő stilisztikai munkát végzett!
- Madách – fejből – csak néhány javaslatot vitatott (tartalmuk miatt), s az eredeti kézírata sohasem került vissza hozzá.
- Álláspontom szerint néhány javítás megtörte a mű ívét, nézzük!

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

Van-e különbség a kettő között, és mi az?:

ÉVA: „Mégis kegyetlen a mi alkotónk!”

„Mégis csak zsarnok a mi alkotónk!”

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

Van-e különbség a kettő között, és mi az?:

ÉVA: „Mégis kegyetlen a mi alkotónk!”

eredetileg: „Mégis csak zsarnok a mi alkotónk!”

a **zsarnok** ellen jogos a lázadás a **népfelség elve** szerint!

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

Van-e különbség a kettő között, és mi az?:

ÁDÁM: „Csatára szálltam szent eszmék után”

„Csatára szálltam szent eszmék miatt”

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

Van-e különbség a kettő között, és mi az?:

ÁDÁM: „Csatára szálltam szent eszmék után”

eredetileg: „Csatára szálltam szent eszmék miatt”

A célhatározó eredetileg okhatározó volt. Ádám **nem kereste** az eszméit, hanem – jogcímeiként – **megvalósításukért** küzdött.

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

Van-e különbség a kettő között, és mi az?:

ÁDÁM (Luciferhez):

„Dacolhatok még, isten, véled is.”

„Daczolhatok még istennek, neked.”

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

Van-e különbség a kettő között, és mi az?:

ÁDÁM (Luciferhez):

„Dacolhatok még, isten, véled is.”

„Daczolhatok még istennek, neked.”

Ádám eredetileg az Úrral és Luciferrel **is** dacolva vetné le magát.

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

Van-e különbség a kettő között, és mi az?:

ÁDÁM: „Hiú káprázat volt, ez nyugalom!”

„Hiú káprázat volt, nyugalmamért!”

4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa

4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai

4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál

Van-e különbség a kettő között, és mi az?:

ÁDÁM: „Hiú káprázat volt, ez nyugalom!”

„Hiú káprázat volt, nyugalmamért!”

Ádám korántsem nyugodt a végén: a tudás megszerzésével elvesztette a tudatlanság nyugalmát.

5. A Tragédia társadalom- és emberképe

5.1 Madách véleménye a társadalomról

5.2 A Tragédia kettős emberképe – Ádám és Éva

Két kérdés:

- javul-e az ember,

tökéletesebb lesz-e a társadalom a dráma során?

- változik-e Éva a dráma során?

5. A Tragédia társadalom- és emberképe

5.1 Madách véleménye a társadalomról

5.2 [A Tragédia kettős emberképe](#) – Ádám és Éva

Madách nem ábrázol egyre javuló társadalmat.

Kettős emberképe szerint:

Ádám az **ennek tudatában is küzdő**, kanti etikájú, immár egzisztencialista, szabad akaratát képviselő hős.

Éva a tudás almájának leszakítása előtt is **„első bölcselő”**, a világot holisztikusan értő és megélő ember-képviselő.

6. A Himnusz és a Tragédia

Kölcsey 1823. január 22-én a *Himnusz* vers-imában fordult Istenhez a magyar nemzetért, **kérlelve** őt jobb sorsért.

Madách 1859-60-ban – a reformkor, a forradalom és a levert szabadságharc tudatában – *Az ember tragédiájával* a jogcímeiért kiálló, cselekvő, küzdő s ezzel **a nemzetet cselekvésre késztető hőst** állította elénk a dráma, mint a költészet szerinte legfelsőbb megnyilvánulása formájában.

Valami mégiscsak megváltozott.

7. Összefoglalás

1. Bevezető – a Tragédia szakirodalma
2. A kiindulópont: önmaga Madách
 - 2.1 Tanulmányai, olvasmányai, könyvtára, felkészültsége
 - 2.2 A Művészeti értekezés (19 évesen)
3. A terv megvalósítása – a Tragédia vezérfonala
 - 3.1 Az elvi-filozófiai mag: az erkölcsi elv
 - 3.2 A dramaturgiai megvalósítás: a küzdelem a jogcímekért
4. A Tragédia megszületése és szövegének sorsa
 - 4.1 1859-1860 majd 1861-62 – a kézirat és Arany János javításai
 - 4.2 A javítások és az eredeti vezérfonál
5. A Tragédia társadalom- és emberképe
 - 5.1 Madách véleménye a társadalomról
 - 5.2 A Tragédia kettős emberképe – Ádám és Éva
6. A [Himnusz](#) és a [Tragédia](#)
7. Összefoglalás

Javasolt források:

Madách Imre: [Az ember tragédiája](#)

[A Madách Irodalmi Társaság kiadányai](#)

Köszönöm a figyelmet, várom a kérdéseket!

striker@striker.hu